१. पृष्ठभूमि (Detailed Background)

नेपालको संविधानले स्वास्थ्यलाई मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गरेको सन्दर्भमा, नागरिकलाई गुणस्तरीय र सुलभ स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउनु स्थानीय सरकारको प्राथमिक दायित्व हो। मेल्लेख गाउँपालिका, अछाम जिल्लाको एक भौगोलिक रूपमा चुनौतीपूर्ण तर प्राकृतिक स्रोत र जडीबुटीले सम्पन्न क्षेत्र हो। यहाँका नागरिकहरू, विशेष गरी ज्येष्ठ नागरिकहरू, वर्षौंदेखि परम्परागत प्राकृतिक उपचार र आयुर्वेद पद्धतिमा विश्वास गर्दै आएका छन्। आधुनिक चिकित्सा विज्ञानको विकास हुनुपूर्व नै हाम्रा पुर्खाहरूले प्रयोग गर्दै आएको "जहाँ जडीबुटी, त्यहाँ उपचार" भन्ने मान्यतालाई पुनर्जीवित गर्न र स्थानीय स्तरमा उपलब्ध औषधीय गुण भएका वनस्पतिहरूको महत्त्व बुझाउन यस कार्यक्रमको आवश्यकता महसुस गरिएको हो।

मेल्लेख गाउँपालिकाले आफ्नो वार्षिक नीति तथा कार्यक्रममा **"अध्यक्षसँग बा-आमा"** कार्यक्रमलाई एक गौरवको आयोजनाका रूपमा अघि सारेको छ। यसको मुख्य दर्शन भनेकै समाजका आधारस्तम्भका रूपमा रहेका ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई घरदैलोमै पुगेर राज्यको उपस्थितिको आभास दिलाउनु र उनीहरूको स्वास्थ्य अधिकार सुनिश्चित गर्नु हो। बुढेसकालमा लाग्ने विभिन्न नसर्ने रोगहरू (NCDs) जस्तै: बाथरोग, दम, उच्च रक्तचाप, र पाचन प्रणालीका

मेल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
मेल्लेख गा. पा. २ डाँडाग्री, अछाम
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

समस्याहरूको उपचारमा आयुर्वेद पद्धति अत्यन्तै प्रभावकारी र कम साइड-इफेक्टयुक्त मानिन्छ।

२. कार्यक्रमको उद्देश्य (Objectives)

यस ६ दिने विस्तृत शिविरका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका थिए:

- मेल्लेख गाउँपालिकाका ६ वटा वडाका ज्येष्ठ नागरिकहरूलाई घरदैलोमै विशेषज्ञ आयुर्वेद सेवा प्रदान गर्ने।
- सर्ने तथा नसर्ने (NCDs) रोगहरूको प्रारम्भिक पहिचान गरी आयुर्वेद औषधि मार्फत उपचार गर्ने।
- रसायन (Immunity Booster) र दुग्धबर्धक औषधि वितरण गरी पोषण अवस्थामा सुधार ल्याउने।
- रगत, पिसाब र खकार परीक्षण मार्फत ग्रामीण स्तरमा रोगको निदान गर्ने।
- स्थानीय जडीबुटीको महत्व र भान्सालाई नै औषधालय बनाउने 'योग र आहारविहार' सम्बन्धी चेतना फैलाउने।

३. कार्यक्रमको विस्तृत कार्यविधि (Methodology)

मेल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

शिविर सञ्चालनका लागि २०८२ चैत्र २० गतेदेखि २५ गतेसम्मको कार्यतालिका निर्माण गरिएको थियो। प्रत्येक दिन फरक-फरक वडाका केन्द्रहरूमा शिविर सञ्चालन गरिएको थियो:

- **शिबिर स्थलहरू:** वडा नं १ देखि ६ सम्मका स्वास्थ्य चौकी तथा सामुदायिक भवनहरू।
- **जनशक्ति परिचालन:** नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्रका वैध, कविराज, ल्याब प्राविधिक र गाउँपालिकाका स्वास्थ्य शाखाका कर्मचारीहरूको टोली खटाइएको थियो।
- **औषधि व्यवस्थापन:** मेल्लेख गाउँपालिकाले खरिद गरेका र नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्रमा उपलब्ध गुणस्तरीय आयुर्वेद औषधिहरूको मौज्दात प्रयोग गरिएको थियो।

४. सेवाग्राहीको तथ्याङ्कीय विश्लेषण (Statistical Analysis)

यस शिविरबाट कुल ५३५ जनाले प्रत्यक्ष लाभ लिएका छन्। तथ्याङ्कलाई निम्न बमोजिम वर्गीकरण गरिएको छ:

विवरण	संख्या	कैफियत
कुल सेवाग्राही	५३५	५ वटा वडा समेटिएको
महिला	३२१	६०% सहभागिता
पुरुष	२१४	४०% सहभागिता
ज्येष्ठ नागरिक	३९०	६० वर्ष माथिका
बालबालिका तथा अन्य	१४५	-

रोगको प्रकृति अनुसारको वर्गीकरण:

शिविरमा आएका बिरामीहरूमध्ये सबैभन्दा बढी बाथरोग (Amavata),

मेल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
मेल्लेख गा. पा. २ डाँडाग्री, अछाम
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

ग्यास्ट्रिक (Amlapitta), स्वासप्रश्वास सम्बन्धी समस्या र उच्च रक्तचापका बिरामीहरू फेला परेका थिए।

५. प्रदान गरिएका मुख्य सेवाहरू (Key Services)

५.१ निशुल्क स्वास्थ्य परीक्षण

- परम्परागत आयुर्वेद पद्धति र आधुनिक क्लिनिकल परीक्षण दुवैको समन्वयमा बिरामीहरूको जाँच गरिएको थियो।

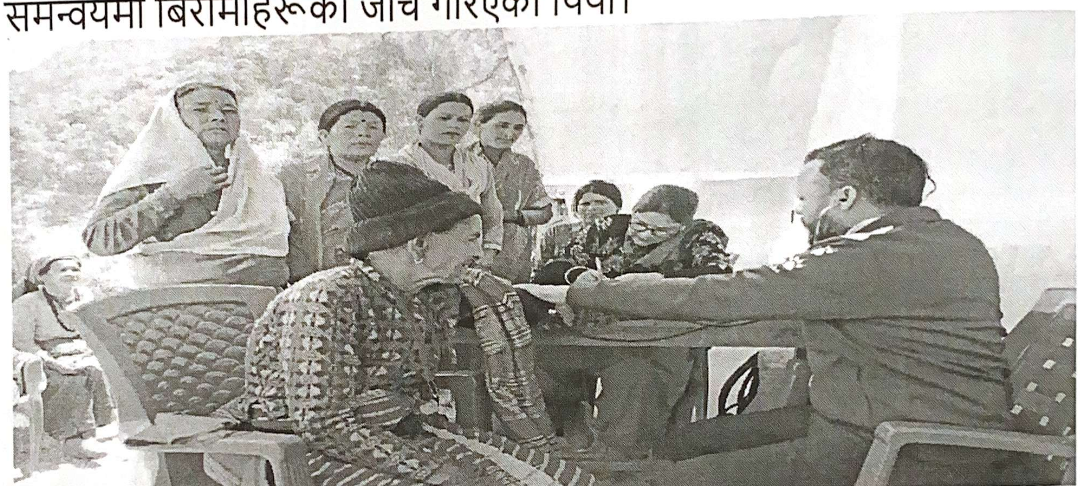

५.२ प्रयोगशाला (Laboratory) सेवा

- शिविरमा तत्काले नतिजा दिने गरी रगत (सुगर, हेमोग्लोबिन), पिसाब र खकारको परीक्षण गरिएको थियो। यसले गर्दा लुकेर रहेका रोगहरू पहिचान गर्न सहज भयो।

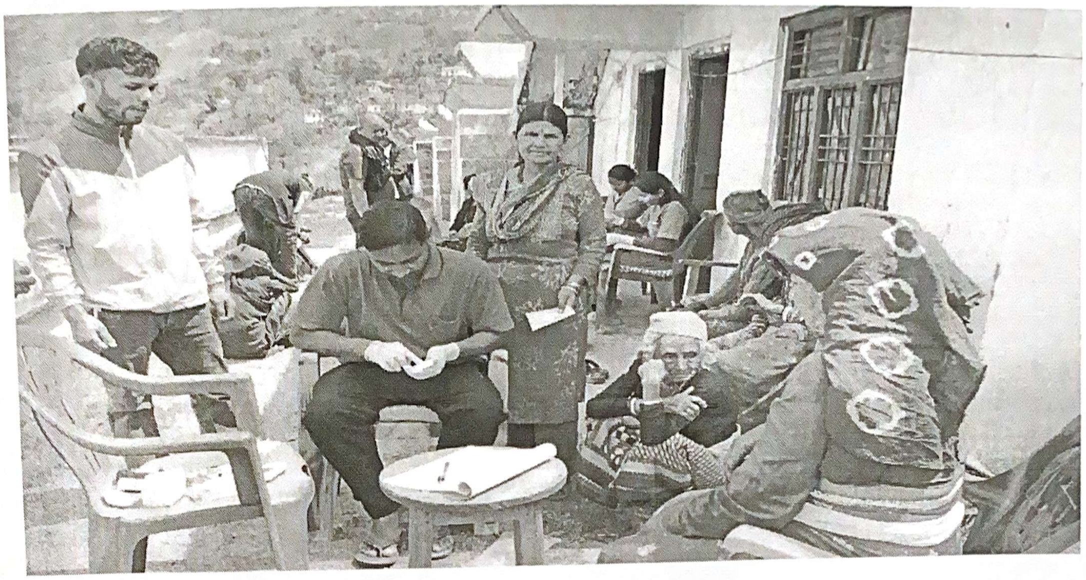

५.३ औषधि वितरण र परामर्श

- **आयुर्वेद औषधि:** ५० भन्दा बढी प्रकारका जडीबुटीजन्य औषधिहरू निःशुल्क वितरण गरियो।

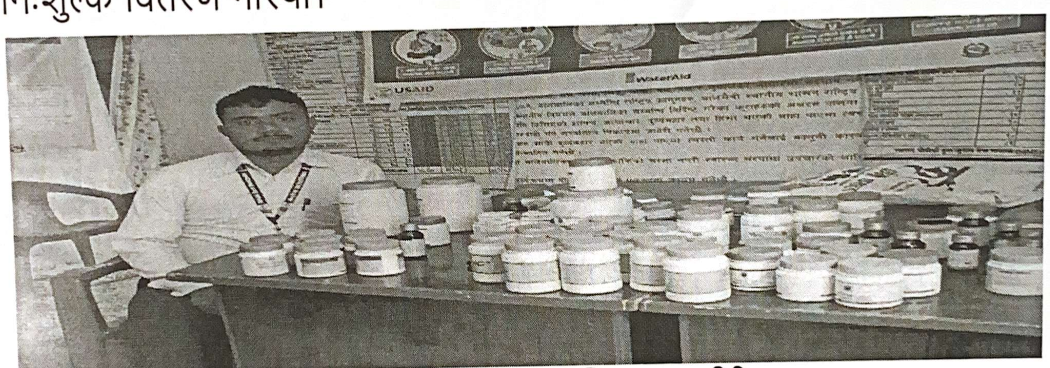

- **रसायन औषधि:** वृद्धवृद्धाहरूको स्मरण शक्ति र शारीरिक बल बढाउन 'अश्वगन्धा', 'शतावरी' जस्ता रसायन औषधि वितरण गरियो।

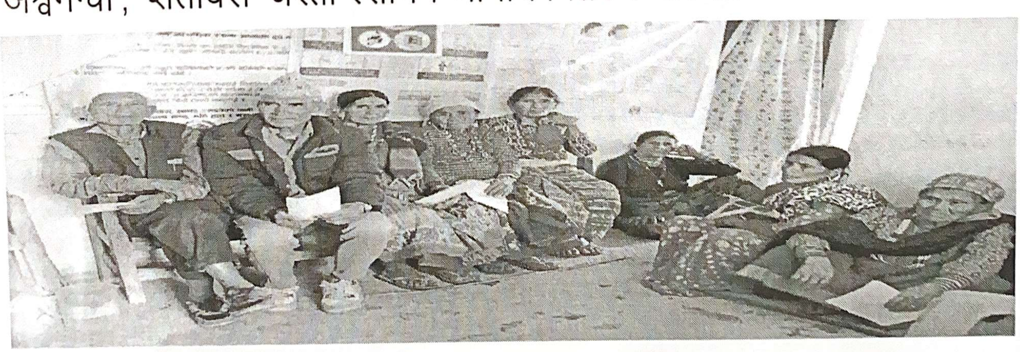

➢ **दुग्धबर्धक औषधि:** सुत्केरी महिलाहरूलाई लक्षित गरी दूध बढाउने औषधि र पोषण परामर्श प्रदान गरियो।

६.सरोकारवालाहरूको सहभागिता (Stakeholders Engagement)

कार्यक्रममा राजनीतिक तथा सामाजिक क्षेत्रका व्यक्तित्वहरूको गरिमामय उपस्थिति रहेको थियो:

- **जनप्रतिनिधि:** गाउँपालिका अध्यक्षज्यूले स्वयं उपस्थित भई बा-आमाहरूसँग स्वास्थ्य संवाद गर्नुभयो। वडा अध्यक्षहरूले स्थानीय व्यवस्थापनमा नेतृत्वदायी भूमिका खेल्नुभयो।

- **स्वास्थ्यकर्मी:** अहोरात्र खटिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूले सेवाग्राहीलाई आत्मीय व्यवहारका साथ सेवा प्रदान गर्नुभयो।

मैल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
मैल्लेख गा. पा. २ डाँडाश्री, अछाम
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

- **समाज[illegible] तथा बुद्धिजीवी:** स्थानीय शिक्षक, समाजसेवी र बुद्धिजीवी वर्गले बिरा[illegible]को लाइन व्यवस्थापन र सूचना प्रवाहमा महत्वपूर्ण सहयोग गर्नुभयो।

७. नि[illegible] तथा भावी रणनीति (Conclusion and Future Strat[illegible])

"अध्यक्ष[illegible] बा-आमा आयुर्वेद स्वास्थ्य शिविर" मेल्लेख गाउँपालिकाको इतिहास[illegible] एक सफल र प्रभावकारी कार्यक्रमको रूपमा सम्पन्न भएको छ। ५३५ ज[illegible]गरिकको मुस्कानले आयुर्वेद चिकित्सा प्रतिको बढ्दो आकर्षणलाई पुष्टि गर[illegible]

> ➢ **सु[illegible]हरू:**
> १. [illegible] शिविरहरू वर्षमा कम्तीमा दुई पटक सञ्चालन गर्नुपर्ने।
> २. [illegible]रिक आरोग्य सेवा केन्द्रको स्तरोन्नति गरी थप ल्याब उपकरण र [illegible]र्म सेवा विस्तार गर्नुपर्ने।

मेल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
मेल्लेख गा. पा. २ डाँडागाउँ, अछाम
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

३. ...ीय स्तरमा पाइने जडीबुटीहरूको संकलन र प्रशोधन केन्द्र
स्... ...ा गर्नुपर्ने।
४. ...ालय आयुर्वेद कार्यक्रम' मार्फत नयाँ पुस्तालाई पनि आयुर्वेदसँग
ज... ...पर्ने।

"धन्यबाद"

प्रतिवेदनबुझाउने:

....

रुपेन्द्र बुढा

वैध स चौथो

नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र - डाँडासिरी

मेल्लेख गाउँपालिका, अछाम

रुपेन्द्र बुढा
सेवा केन्द्र प्रमुख

मेल्लेख गाउँपालिका
नागरिक आरोग्य सेवा केन्द्र
मेल्लेख गा. पा. २ डाँडासिरी, अछाम
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल